

Informiranost i stavovi roditelja djece predškolske dobi o waldorfskoj pedagogiji u Republici Hrvatskoj

Gregl, Barbara

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:329987>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

Barbara Gregl

INFORMIRANOST I STAVOVI RODITELJA DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI O WALDORFSKOJ PEDAGOGIJI U
REPUBLICI HRVATSKOJ

Diplomski rad

Čakovec, lipanj 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

Barbara Gregl

INFORMIRANOST I STAVOVI RODITELJA DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI O WALDORFSKOJ PEDAGOGIJI U
REPUBLICI HRVATSKOJ

Diplomski rad

Mentor rada:

Doc.dr.sc. Goran Lapat

Čakovec, lipanj 2023.

SAŽETAK

U Republici Hrvatskoj se, osim redovnog programa predškolskog odgoja, nude i različiti alternativni programi unutar gradskih i općinskih vrtića ili kao zasebni, privatni vrtići, igraonice i slično. Jedan od alternativnih programa koji se nudi je i pedagogija prema smjernicama Rudolfa Steinera, odnosno waldorfska pedagogija. Naizgled waldorfska pedagogija ima neke smjernice iste kao i one koje slijedi redoviti program, temeljen na Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj, no u svojoj suštini se razlikuju. Rudolf Steiner je svoje pedagoške poglede temeljio na antropozofiji, koja na čovjeka gleda kao na cjelovito biće koje ima duh, dušu i fizičko tijelo. U radu s djecom, waldorfski odgojitelji se uvijek pitaju kako nešto utječe ne samo na djetetovo fizičko tijelo, već i a ostale dijelove njegovog bića.

Ovim radom se istražilo koliko su roditelji predškolske djece upoznati s waldorfskom pedagogijom i koliko su im važni temeljni principi waldorfskog odgoja. Istraživanje je provedeno na dvije skupine, roditeljima waldorfskog i redovnog programa. Rezultati istraživanja su pokazali da je većina ukupnog broja ispitanika čula za waldorfsku, kao i Montessori pedagogiju, ali nije utvrđena statistički značajna razlika na važnosti principa u te dvije skupine ispitanika. Obje skupine smatraju da su za njih jednako važni upravo oni principi koje slijedi waldorfski program, nema statistički značajne razlike u te dvije skupine. Za roditelje djece redovitog programa se kriterij udaljenosti vrtića pokazao presudan za upis djece u vrtić. Rezultati istraživanja navode na to da bi roditelje trebalo više informirati o programima različitih pedagogija putem predavanja, društvenih mreža i iskustvenih radionica kako bi prepoznali koji program je najprimjereniji za njihovo dijete.

Ključne riječi: stavovi roditelja, waldorfska pedagogija, waldorfski program

SUMMARY

In the Republic of Croatia, in addition to the regular preschool education program, various alternative programs are offered within city and municipal kindergartens or as separate, private kindergartens, playrooms and the like. One of the alternative programs offered is pedagogy according to Rudolf Steiner's guidelines, i.e. Waldorf pedagogy. Seemingly Waldorf pedagogy has some guidelines the same as those followed by a regular program, based on the National Curriculum for Early childhood education, but in their essence they differ. Rudolf Steiner based his pedagogical views on anthroposophy, which views man as an integral being who has a spirit, soul and physical body. In working with children, Waldorf educators always wonder how something affects not only the child's physical body, but also other parts of his being.

This paper explored how familiar parents of preschool children are with Waldorf pedagogy and how important the basic principles of Waldorf education are to them. The study was conducted on two groups, parents of waldorf and regular programs. The results of the research showed that the majority of the total respondents heard about Waldorf, as well as Montessori pedagogy, but no statistically significant difference was found on the importance of principles in these two groups of respondents. Both groups believe that the most of the principles followed by the Waldorf program are equally important for them, there is no statistically significant difference in these two groups. For parents of children of the regular program, the kindergarten distance criterion has proven crucial for enrolling children in kindergarten. The results of the research suggest that parents should be more informed about the programs of different pedagogies through lectures, social networks and experiential workshops in order to recognize which program is most appropriate for their child.

Key words: parents' attitudes, Waldorf pedagogy, Waldorf program

ZAHVALE

Posebno se zahvaljujem mojem mentoru, doc. dr. sc. Goranu Lapatu, na mentorstvu i na nesebičnoj i uvijek brznoj pomoći u svim razdobljima izrade rada.

Zahvaljujem se svim ravnateljima koji su odobrili prosljeđivanje upitnika, odgojiteljima koji su ih proslijedili te hvala svim roditeljima koji su ispunili upitnik.

Zahvaljujem se mojoj majci Ani na svojoj podršci, ljubavi, vremenu i strpljenju tijekom studiranja i pisanja rada.

Zahvaljujem mojem partneru Igoru što mi je bio tiha i strpljiva podrška te što je pomagao kad god mi je zatrebalo.

Zahvaljujem mojem sinčiću Sviboru što je toliko radosno, strpljivo i smireno dijete.

Zahvaljujem svima ostalima koji su na bilo koji drugi način doprinijeli u pisanju ovog rada.

SADRŽAJ

SADRŽAJ SLIKA I TABLICA.....	V
1. UVOD	1
1.1. Pedagogija Rudolfa Steinera – waldorfska pedagogija	1
1.1.1. Rudolf Steiner – utemeljitelj waldorfske pedagogije	1
1.1.2. Waldorfska pedagogija	2
1.1.3. Sedmogodišnja razdoblja	4
1.1.4. Osnovne smjernice Rudolfa Steinera u radu s djecom.....	5
1.1.5. Važnost umjetnosti u waldorfskoj pedagogiji	7
1.1.6. Igračke u waldorfskoj pedagogiji	8
1.1.7. Vrijeme, ciklusi i ritam u waldorfskoj pedagogiji.....	8
1.1.8. Poticajno okruženje u waldorfskoj pedagogiji.....	10
1.2. Redovni program predškolskog odgoja i obrazovanja	11
2. METODOLOGIJA	12
2.1. Cilj istraživanja.....	12
2.2. Hipoteze istraživanja	12
2.3. Uzorak.....	12
2.4. Postupak istraživanja.....	14
2.5. Mjerni instrumenti	14
2.6. Metoda obrade podataka.....	14
3. REZULTATI.....	15
3.1. Rezultati istraživanja razloga odabira upisa djeteta u redovni ili waldorfski program	15
3.2. Rezultati informiranosti i izvora informiranosti roditelja o waldorfskoj i alternativnim pedagogijama	16
3.3. Rezultati izražavanja stavova o načelima odgoja	19
4. RASPRAVA.....	28
5. ZAKLJUČAK.....	31
6. BIBLIOGRAFIJA.....	32
7. ŽIVOTOPIS.....	34
PRILOZI	1
1. Upitnik o stavovima u odgoju djeteta	1
2. Izjava o samostalnoj izradi rada	4

SADRŽAJ SLIKA I TABLICA

Slika 1. Rodna kuća dr.Rudolfa Steinera,.....	1
Slika 2. Centar dr. Rudolfa Steinera u Donjem Kraljevcu,	2
Slika 3. Zastupljenost ispitanika po županijama	12
Slika 4. Stupanj obrazovanja ispitanika.....	13
Tablica 1. Ispitanici prema polaženju programa	13
Tablica 2. Ispitanici prema razlogu izbora programa	15
Tablica 3. Ispitanici prema poznavanju alternativnih programa	16
Tablica 4. Ispitanici prema načinu informiranosti o Rudolfu Steineru	17
Tablica 5. Ispitanici prema načinu informiranosti o waldorfskoj pedagogiji	17
Tablica 6. Ispitanici prema sudjelovanju na radionicama vezanim uz waldorfsku pedagogiju ..	18
Tablica 7. Stav roditelja koliko bi alternativna pedagogija bila dobar izbor za njihovo dijete ...	19
Tablica 8. Stav roditelja koliko su principi odgoja važan kriteriji za upis u vrtić	19
Tablica 9. Stav roditelja koliko principi odgoja nisu važan kriteriji za upis u vrtić	20
Tablica 10. Stav roditelja o važnosti ritma življenja za dijete.....	20
Tablica 11. Stav roditelja o važnosti stavova odgojitelja u odgoju djece.....	21
Tablica 12. Stav roditelja o utjecaju načina odijevanja odgojitelja na odgoj djece.....	21
Tablica 13. Stav roditelja o utjecaju navika i ponašanja odgojitelja na odgoj djece	22
Tablica 14. Stav roditelja prema igračkama od prirodnih materijala	23
Tablica 15. Stav roditelja prema ručno rađenim igračkama	23
Tablica 16. Stav roditelja prema estetski oblikovanim igračkama	23
Tablica 17. Stav roditelja prema slobodnoj igri	24
Tablica 18. Stav roditelja prema spolno podijeljenim igračkama	25
Tablica 19. Stav roditelja o učenju vještina ručnog rada.....	25
Tablica 20. Stav roditelja o učenju vještina kućanskih poslova	26
Tablica 21. Stav roditelja prema važnosti prirode za razvoj njihovog djeteta.....	26
Tablica 22. Stav roditelja o usklađenosti principa vrtićkog programa i odgoja roditelja.....	27

1. UVOD

1.1. Pedagogija Rudolfa Steinera – waldorfska pedagogija

1.1.1. Rudolf Steiner – utemeljitelj waldorfske pedagogije

Dr. Rudolf Steiner utemeljitelj je waldorfske pedagogije. Osim područja pedagogije, bavio se još i prirodnim znanostima, filozofijom, umjetnošću (arhitektura, slikarstvo i drugo) i književnošću temeljenima na duhovno-znanstvenom radu.

Slika 1. Rodna kuća dr. Rudolfa Steinera,
(izvor: <https://centar-rudolf-steiner.com/rodna-kuca/>)

Rođen je 1861. godine u Donjem Kraljevcu u Međimurju. Prema autoricama Seitz i Hallwachs (1996) Steiner se već u četrnaestoj godini počeo baviti filozofskim djelima, a tijekom studija se susreće i s Goetheovim djelima.

Nakon završenog studija prirodnih znanosti u Beču (matematike, fizike, kemije), Rudolf Steiner je počeo raditi kao kućni učitelj u obitelji koja je imala četiri sina, od kojih je jedan imao hidrocefalus, oboljenje na mozgu. Već nakon dvije godine Steinerovog rada s dječakom, dječak je uspio završiti školu, iako su ga proglasili nesposobnim za školovanje (Seitz i Hallwachs, 1996). Dječak je kasnije upisao fakultet i postao liječnik. Od tada na dalje Steiner se nije prestao baviti pedagogijom. Steinera je njegov životni put doveo do osnivanja euritmije, zajedno sa svojom suradnicom Marie von Sivers, kao i antropozofije, od koje je satkana waldorfska pedagogija.

1.1.2. Waldorfska pedagogija

Antropozofija (grčki: antrophos – čovjek i sofia – mudrost) je mudrost o čovjeku, ali i put spoznaje, koji želi duhovno u ljudskom biću dovesti ka duhovnom u svemiru (Santrić, 2011). U svojoj knjizi „Aspekti valdorfske pedagogije“ (2001) Steiner govori da antropozofija spaja teoretsko promatranje svijeta s neposrednim promatranjem života. Antropozofija polazi od prirodoznanstvenih temelja, ali traži i put do duhovne biti onoga što djeluje u prirodi.

Slika 2. Centar dr. Rudolfa Steinera u Donjem Kraljevcu,
(izvor: <https://centar-rudolf-steiner.com/rodna-kuca/>)

Rudolf Steiner govori o tročlanosti čovjeka: o njegovom tijelu, duši i duhu. Tijelom je čovjek dio ovozemaljskog svijeta, kroz duh je dio duhovnog svijeta, a duša je most između ta dva svijeta. Ova tročlanost je polazište Steinerovog holističkog pogleda na čovjeka.

Dok materijalistički usmjerene znanosti priznaju samo fizičko tijelo, za duhovnu znanost je fizičko tijelo samo jedno od četiriju tijela, odnosno četiriju dijelova bića čovjeka. Svaki dio ima važnu ulogu u čovjekovom bivanju i rastu. Za fizičko tijelo duhovna znanost kaže kako je sastavljeno od istih tvari kao i cjelokupna neživa priroda, a ono što mu daje život jest eteričko tijelo.

Rudolf Steiner (1961) za eteričko ili životno tijelo kaže da je to životna snaga koja fizičkom tijelu daje oblik te da snage eteričkog tijela organiziraju i uobličuju tvari mineralnog svijeta u pojave rastezanja, razmnožavanja i unutarnjeg strujanja sokova. Eteričko tijelo, koje je nositelj temperamenta, karaktera i pamćenja, imaju biljke, životinje

i ljudi (Steiner, 1961). Jednako kako je fizičko tijelo u ovoju (maternici) do rođenja, tako je eteričko tijelo u ovoju sve do izbijanja pravih zuba, do oko sedme godine. Snage životnog tijela do tog vremena pomažu u formiranju fizičkog tijela. Zubi, kao najčvršća supstanca u našem tijelu, zadnji su stadij tog oblikovanja, nakon čega se eteričko tijelo oslobađa svoje ovojnice (Steiner, 1961).

Sazrijevanjem spolnih organa, odnosno ulaskom u pubertet, nestaje astralnog ovoja i tada se rađa osjećajno ili astralno tijelo. Ono je nositelj osjeta¹ i povezano je s učenjem. Duhovnim opažanjem se njegov oblik izduženog jajeta uočava kao raznobojne, svjetleće i u sebi pokretljive slike (Steiner, 1961). Osim ljudi, astralno tijelo imaju još i životinje.

Zadnje tijelo, koje je svojstveno samo čovjeku, nosilac je čovjekovog *ja* i naziva se *ja* tijelo. To tijelo nosilac je više ljudske duše i njime je čovjek uzdignut nad sva zemaljska stvorenja. Njegov zadatak je da pročišćuje i oplemenjuje ostala tijela ljudskog bića.

Iz antropozofskog pogleda koji na čovjeka gleda cjelovito i uzima u obzir sva četiri čovjekova tijela, proizašlo je posebno tumačenje pristupa odgoju djeteta – waldorfska pedagogija. Steiner (2001) u predavanju o aspektima waldorfske pedagogije kaže kako prava pedagogija mora počivati na znanju koje uključuje čovjekovo tijelo, njegov duh i dušu te da je osnovni preduvjet za osnivanje prave pedagogije istinska spoznaja čovjeka.

Pedagoški pogledi dr. Rudolfa Steinera rezultat su njegovog cjeloživotnog djelovanja u pedagogiji. Pedagoško iskustvo započinje davanjem poduke iz prirodnih znanosti učenicima iz svog razreda, zatim radi kao privatni učitelj dječaka s hidrocefalusom, a kasnije upoznaje i surađuje s mnogim pedagozima, učiteljima i odgojiteljima. Temeljno pedagoško djelo dr. Rudolfa Steinera „Odgoj djeteta s gledišta duhovne znanosti“, nastalo je 1907. godine. Nakon Prvog svjetskog rata, Steiner drži niz predavanja o svojoj koncepciji novog socijalnog poretka, koji podrazumijeva i drugačiji pristup odgoju i obrazovanju. Potaknut njegovim pristupom i sa željom za bolje uvjete za svoje radnike, vlasnik Waldorf-Astoria tvornice u Stuttgartu pokreće inicijativu za otvaranje prve škole prema načelima Rudolfa Steinera. Škola je dobila ime Waldorfska škola prema nazivu tvornice, a taj naziv je postao opće prihvaćen naziv za pedagogiju dr. Rudolfa Steinera (Seitz i Hallwachs, 1996).

¹ Njem. Empfindung – senzacija; odnosi se na unutrašnje odražavanje vanjskog podražaja

1.1.3. Sedmogodišnja razdoblja

Rudolf Steiner dijeli čovjekov život na sedmogodišnja razdoblja koja su u skladu s oslobađanjem ovoja četiriju već spomenutih tijela: tjelesnog, eterskog, astralnog i *ja* ovoja. Iako se waldorfska pedagogija usmjerena na predškolsko dijete bavi samo prvim sedmogodišnjim razdobljem, ona je nastala kao rezultat Steinerovog holističkog pogleda na čovjeka te se dijete kao takvo, cjelovito biće, mora promatrati uzimajući u obzir da će prvo sedmogodišnje razdoblje utjecati i na ostala razdoblja. Jer, smatrao je Steiner, ono što se (ne) učini do sedme godine, nikada više ne može biti ispravljeno, a utječe i na kasnija životna razdoblja (Seitz i Hallwachs, 1996).

U svojoj knjizi „Učenje o čovjeku“ Steiner daje sliku razvoja djeteta, ali ta slika služi kao model razvoja djeteta, ne i kao princip (Bašić, 2015). Autorice Seitz i Hallwachs (1996) također naglašavaju kako se pedagoške mjere ne izvode iz programa, već iz odgojiteljeve intuicije i osluškivanja djeteta.

U prvom sedmogodišnjem razdoblju čovjekova života, nakon što se rođenjem fizičko tijelo oslobodi svojeg ovoja, ono postaje podložno utjecaju vanjskog svijeta. Tada fizički organi poprimaju izvjesne oblike i njihovi strukturalni odnosi poprimaju određeni smjer. Trajni zubi, kao najčvršća supstanca u našem tijelu su vrhunac tog procesa. Zato je Rudolf Steiner smatrao da je važno osigurati djetetu najbolje *fizičke uvjete* kako bi dijete razvilo pravilne oblike rasta. Novija istraživanja potvrđuju da povezanost između pozitivnih emocija i dostupnosti osjetljive i brižne skrbi jačaju tijekom djetinjstva i u ponašanju i u strukturi mozga (National Scientific Council on the Developing Child, 2004). Tako Ana Gregl i sur. (2014) dokazuju da je majčino izražavanje emocija važno za razvoj govora i jezika, majčina nemogućnost izražavanja emocija korelira sa slabijim razumijevanjem govora kod djece. Također Gregl (2015) nalazi visoko značajan zajednički (kanonički) faktor koji je u pozadini izražavanja emocija majke i u pozadini razumijevanja govora djeteta. Majke spontano izražavaju afektivnost bebama i zapravo komuniciraju s njima putem emocija, a to se naziva majčinski govor. Anne Fernald (Fernald i sur., 1989 prema Gregl, 2015) nalazi da bebe razumiju taj govor i kada nije iz njihovog govornog područja.

1.1.4. Osnovne smjernice Rudolfa Steinera u radu s djecom

Velika pažnja u odgoju predškolskog djeteta pridaje se *uzoru i oponašanju* jer sve ono što dijete percipira osjetilima – materijalna zbivanja, svi događaji, sve radnje koje dijete zapaža – utječe na formiranje trajnih formi organa. „Kao što mišići ruku jačaju kad obavljaju neki rad, tako mozak i ostali fizički organi poprimaju ispravne fizičke oblike ako od svoje okolne primaju ispravne utiske. Vedro lice odgojitelja, a prije svega ljubav, prava i neusiljena, ljubav koja prožima toplinom čitavu okolinu, u pravom smislu riječi stvara oblike fizičkih organa“ (Steiner, 1961). National Scientific Council on the Developing Child (2004) ističe kako je i emocionalno zdravlje male djece - ili njegovo odsustvo - usko povezano s društvenim i emocionalnim karakteristikama okruženja u kojem žive, što uključuje ne samo njihove roditelje, već i širi kontekst njihovih obitelji i zajednica. A osim na emocionalno zdravlje, okruženje djeteta utječe i na govorni razvoj. Djeca koja tijekom predškolskog uzrasta iskuse bogate razgovore s odraslima postižu veći akademski uspjeh u kasnijim godinama (Dickinson i Snow, 1987; Scarborough i Dobrich, 1994 prema Susan L. Massey, 2004).

Rudolf Steiner je često u svojim predavanjima naglašavao *ljubav kao osnovno polazište* u odgoju i obrazovanju djece. Također važan osjećaj koji treba njegovati kod djece jest *osjećaj zahvalnosti*. On treba prirodno rasti u djeci dok doživljavaju osjećaj zahvalnosti kod odraslih. Okruženje zahvalnosti temelj je koji kasnije potiče duboku i istinsku ljubav. U skladu s učenjem Rudolfa Steinera su i empirijski nalazi koje je dokazao Rodrigo-Ruiz (2016): emocije učitelja utječu na emocije učenika, emocionalnu kompetenciju, motivaciju, akademski uspjeh, socijalno ponašanje. Stoga, kako emocije odgojitelja u vrtićkom okruženju mogu biti od velike važnosti za emocije djeteta i za njegovo daljnje postignuće, važno je da odgojitelj unutar sebe njeguje ljubav i osjećaj zahvalnosti.

Oponašanje je prvi „materijal za učenje“ koje dijete ima. Ono nas promatra i kroz oponašanje uči. Slavica Bašić (2015) u svojem izlaganju „Waldorfska pedagogija u susretu s drugim pedagogijama“ ističe kako dijete ne uči podučavanjem, već upijanjem iz okoline i to individualizira dijete. Zato waldorfska pedagogija samoodgoj odgojitelja smatra jednim od najvažnijih dijelova odgoja. Ako je odgojitelj smiren, vedrog lica, pun ljubavi i uvijek zaokupljen smislenim radnjama, dijete će imati ispravan primjer i ono samo će postati takvo. To stavlja veliku odgovornost na odgojitelja, no isto tako je i prilika da se odgaja dijete bez puno riječi i kazni. Slunjski (2003) također govori o važnosti rada

na sebi: odgojno-obrazovni proces djece rane i predškolske dobi pod utjecajem je izgovorenih riječi odgajatelja, njegovim cjelokupnim ponašanjem i ličnošću odgajatelja. Treba naglasiti da odgajatelji najprije trebaju upoznati sami sebe kako bi svoje prepoznate „jače strane“ što bolje iskoristili u poticanju razvoja djeteta, a osvijestene „slabije strane“ uspjeti kontrolirati i nadvladati.

Kako dijete uči oponašanjem i upijanjem iz okoline, značajno je kakav odnos imaju odrasli u djetetovoj okolini. Rudolf Steiner je isticao *suradnju roditelja i učitelja* kao važnim preduvjetom za uspješno vođenje ustanove (škole, vrtića). Stoga škole koje rade prema načelima Rudolfa Steinera posebnu pozornost posvećuju suradnji s roditeljima koje smatraju dijelom zajednice te ih uključuju u proces donošenja odluka bitnih za rad i organizaciju škole (Matijević, 2001). Pri tome ne postoji opći model suradnje roditelja i učitelja, već je Steiner dao smjernice od kojih su neke: roditelji su slobodni partneri učiteljima u odgoju djece koji se može smisljeno ostvariti samo ako su obje strane uključene, osnova za postizanje suglasnosti između učitelja i roditelja jest suradnja puna povjerenja, roditeljsko shvaćanje waldorfske pedagogije čin je slobode, pri čemu pristrano poučavanje i vjerovanje autoritetu ne dolazi u obzir (Dietz, 2007 prema Douthik, 2014). Autorice Seitz i Hallwachs (1997) govore da već upisom u vrtić djeca i roditelji postaju članovi školske obitelji te da cijela školska obitelj može dobrovoljno pomagati u radu i životu škole; primjerice, roditelji sudjeluju u školskim priredbama, pomažu šivati kostime i izrađivati kulise za predstave učenika, pripremaju hranu za razne sajmove koji se organiziraju, svetkovine koje se njeguju ili mogu sudjelovati u obrtničkim radovima poput bojanja školskih zidova, popravljanja igračkaka, renoviranja školskih zgrada, uređenju školskog okoliša i dr. Tako i odgojitelji u vrtićima rade prema smjernicama za suradnju roditelja i škole surađuju s roditeljima kroz različite radionice, izlete, proslave svetkovina i rođendana djece, dolaske roditelja u vrtićke skupine i odgojitelja u obiteljske domove. Istraživanje „Is Parent–Teacher Cooperation in the First Year of School Associated with Children’s Academic Skills and Behavioral Functioning?“ (DeMeo Cook, Dearing, Dae Zachrinson, 2018) o povezanosti suradnje učitelja i roditelja s akademskim uspjehom i ponašanjem učenika pokazalo je da, ako i roditelji i učitelji izjavljuju o vrlo dobroj međusobnoj suradnji, akademske vještine djece ocijenjene su višim nego ako se roditelji i učitelji nisu slagali. Tako da su jedni prijavili vrlo dobru suradnju, a drugi ne.

1.1.5. Važnost umjetnosti u waldorfskoj pedagogiji

Steiner govori kako dječja priroda žudi za *umjetnošću*, kako slikarskom, tako i pjesničkom i muzičkom umjetnošću. Zato waldorfska pedagogija podrazumijeva euritmiju prilagođenu predškolskoj djeci, predstave, priče, ritmičke igre u kolu, pjesme, oblikovanje voskom, rad s vunom, slikanje tehnikom mokro na mokro. Koriste se i različiti instrumenti. Pri tome je važno naglasiti da djeci treba pružiti živu glazbu i riječ kako bi imali odnos sa stvarnim čovjekom. Autori Marinšek i Denac (2020) također potvrđuju kako praktičari trebaju provoditi glazbeno-pokretne aktivnosti kroz igru i obratiti pozornost na glazbeno-pokretne karakteristike te da pokretne zadatke treba pratiti pjevanjem, ritmičkim izgovaranjem teksta, slušanjem glazbe, korištenjem ritmičkih i melodijskih instrumenata itd. A o dobrobiti ručnog rada piše i autorica Luckman (2018) koja izvještava kako je opsežna međunarodna internetska anketa pletilja otkrila da ispitanici izjavljuju da iz ručnog rada izvlače širok raspon percipiranih psiholoških dobrobiti: opuštanje, oslobađanje od stresa, osjećaj postignuća, povezanost s tradicijom, povećana sreća, smanjena anksioznost, povećano samopouzdanje i kognitivne sposobnosti (poboljšano pamćenje, koncentracija i sposobnost promišljanja problema). Zanati kao što su pletenje, heklanje, tkanje, keramika, ručni rad i stolarija usmjereni su na ponavljajuće radnje i razinu vještine koja se uvijek može poboljšati (Luckman, 2018).

Kako kroz umjetnost djeca doživljavaju sebe i svijet, tako kroz *slobodnu igru* izražavaju doživljaje. Steiner (1961) u svojim predavanjima o pedagogiji kaže kako igra predstavlja ozbiljnu objavu unutrašnjeg poriva za djelovanjem u kojem se nalazi čovjekovo pravo postojanje. Nadalje, kaže da se dijete želi izraziti jer je djelatnost u osnovi ljudske prirode. Kroz djelovanje u slobodnoj igri djeca mogu uklopiti dijelove ritmičkih igara, predstava, uživjeti se u ulogu majke, oca ili odgojitelja, oponašati radnje koje su promatrala, nanovo proživjeti radosna ili neugodna iskustva, ojačati socijalne vještine, senzibilizirati osjetila i još mnogo toga. Djeca kroz slobodnu igru prorađuju vlastite doživljene emocije, kao i emocije drugih (odraslih i vršnjaka), a Ashiabi (2007) piše kako djeca trebaju razumjeti emocije svojih vršnjaka jer im to omogućuje da percipiraju komunikacijsku namjeru emocija koje druga osoba osjeća. I iz perspektive socijalnog konstruktivizma, igra omogućuje djeci da izgrade i prošire svoje znanje i vještine u interakciji sa svojom okolinom, s drugima i sami (Glover, 1999 prema Ashiabi 2007). Stoga je važno da odgojitelj djetetu omogući slobodu te okolinu koja omogućuje i potiče zdravu igru. Takva okolina podrazumijeva materijalnu okolinu (materijale za igru

i namještaj), socijalnu okolinu (razne aktivnosti i međuodnose) te unutrašnju okolinu (namjere, misli, maštu).

1.1.6. Igračke u waldorfskoj pedagogiji

Rudolf Steiner se zalagao da *igračke* budu sa što manje detalja, a što je moguće više prirodne i neoblikovane. Takve igračke pobuđuju djetetovu maštu i kreativnost. Na primjer, dječji mikrofoni može biti samo mikrofoni, no drveni štapić može u trenu postati žlica, mikrofoni, alat za kopanje, rog, instrument, olovka, i još puno toga. Steiner u svojem djelu „Odgoj djeteta sa gledišta duhovne znanosti“ (1961) daje primjer usporedbe „lijepo“ lutke i one napravljene od marame, tako da se svežu čvorovi za glavu, noge i ruke, te se bojom naznače oči, nos i usta. Ova prva svojom umjetnom formom može iskvariti osjećaj za lijepo i mozak pri tome „kržlja“ jer ne mora razviti nikakvu djelatnost. Lutku od marame dijete treba stvoriti snagom svoje mašte te takva aktivnost djeluje oblikotvorno na procese u mozgu.

Boje koje okružuju dijete također su bitne. One su poput ogledala našeg unutarnjeg, osjećajnog života duše. Izrazi „sve mi je crno“, „gledati kroz ružičaste naočale“ opisi su osjećanja kroz boje. Steiner (1915) govori o utjecaju boja na dijete. Na primjer, spominje kako previše aktivno dijete treba okružiti crvenom bojom, koja potiče na aktivnost, jer će to u njemu izazvati komplementarnu boju – zelenu – koja djeluje umirujuće.

1.1.7. Vrijeme, ciklusi i ritam u waldorfskoj pedagogiji

Pojam vremena predškolskom djetetu je apstraktan i ne može ga pojmiti. Često možemo čuti kako dijete za sutra govori jučer, i obratno. Ili kako za nešto što će se dogoditi za nekoliko sati dijete kaže da će biti za 10 minuta. Također, djeca imaju potrebu ponavljati neke igre, pjesme i radnje iznova i iznova. Stoga su *ritam i ponavljanje* važni principi u radu s djecom prema waldorfskoj pedagogiji jer upravo ustaljen ritam djeci stvara pojam o vremenu. Pružanjem pravilno usklađenih obroka i vremena za spavanje, brinemo o njegovom biološkom satu. Glöckler (Thomson, Kahn, Masheder, Oldfield, Glöckler, Meighan i Roland, 2002) kaže „Dijete se osjeća sigurno ugrađeno u tijek svakoga dana, znajući što dolazi sljedeće, jer mu tako govori njegov unutrašnji sat“.

Ako promotrimo predškolsko dijete u igri, primijetit ćemo da ono ponavlja radnje dok ne savlada to što radi. Thomson (Thomson, Kahn, Masheder, Oldfield, Glöckler, Meighan i Roland, 2002) kaže kako je *ponavljanje* bit djetetova aktivnog učenja. Dvogodišnjak će se spuštati i penjati po stepenicama, trogodišnjak će možda uporno slagati i rastavljati slagalicu, četverogodišnjak raditi toranj od kocaka dok se ne sruši, a zatim ga ponovo graditi. U biću djeteta je da voli ponavljanje. Thomson, Kahn, Masheder, Oldfield, Glöckler, Meighan & Roland (2002), između ostalog, pišu da kako bi dijete steklo osjećaj sigurnosti i povjerenja u svijet, potrebno mu je pružiti ritmički raspored u kojem se ista stvar događa u isto vrijeme svakog dana, tjedno ili mjesečno. „Popularno je vjerovanje da djetetu treba uvijek svjež poticaj. Posljedica je toga naraštaj djece koju uvijek treba zabavljati i koja, čini se, imaju malo vlastitog unutrašnjeg bogatstva“ (Thomson, Kahn, Masheder, Oldfield, Glöckler, Meighan & Roland, 2002).

Pravilan *dnevni ritam* te ponavljanje iste aktivnosti možda se može činiti kao nedovoljno poticajno za kognitivni razvoj. No, događa se upravo suprotno: kako im ustaljen ritam daje sigurnost u duševnom i kognitivnom životu, tako s povjerenjem mogu zakoračiti u nešto novo. Na primjer, dijete koje svakodnevno kroz mjesec dana sluša istu priču, razvijat će govor (savladat će izraze i nove riječi iz priče bez poučavanja) te će priča koja se „utisnula“ u njegovu dušu početi djelovati na van. Dijete djeluje iz volje, a ne iz mišljenja i potreban mu je upravo takav duhovno-duševni utisak da bi ga potaknulo na kreativnu aktivnost kroz slobodnu igru. Ono to vjerojatno neće učiniti svjesno, već će sadržaj izaći iz njega kroz voljni organ, a to su ruke. Thomson, Kahn, Masheder, Oldfield, Glöckler, Meighan & Roland (2002) govore kako je pružanje stalnog, ponavljajućeg ritma djetetu jedan od najvažnijih načina discipliniranja jer ritam može pomoći da se izbjegne većina problema u disciplini i direktno sukobljavanje s djetetom. Na primjer, ukoliko dijete već ima pravilan ritam, ono neće htjeti poći van u vrijeme ručka jer njegovo cijelo biće zna da je vrijeme ručka i da je to tako svaki dan. Osobito u vrijeme druge i treće godine, koje se često naziva „razdoblje negativizma“ (Starč, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca & Letica, 2004), svakodnevna rutina će nam pomoći da bez prisile i na prirodan način uspostavimo nužnu ravnotežu.

1.1.8. Poticajno okruženje u waldorfskoj pedagogiji

Svakodnevne *šetnje prirodom* istim putem također mogu biti dio dnevnog ritma. Takve šetnje daju djeci sigurnost unutar svoga okruženja, a imaju priliku primjećivati promjene u okolišu: promjene boje lišća u jesen, pupanje cvijeća u proljeće, stvaranje lokvi vode dok pada kiša, isušivanje istih u suho vrijeme i drugo. A osim ritma od kojeg je priroda satkana i koji pruža dobrobiti za dijete, priroda također djeluje blagotvorno na sve dijelove djetetovog bića. Melrose (2017) piše kako nas, prema neuroznanosti, „ništa ne stimulira i ne rezonira s desnim dijelom mozga snažnije, pa nas stoga ništa ne drži u optimalnoj zoni uzbuđenja, bolje od prirode“. Prema višegodišnjem istraživanju koje je nedavno prikupila dr. Eeva Karjalainen (prema Melrose, 2017), zelenilo prirode smanjuje stres, poboljšava raspoloženje, smanjuje ljutnju i agresiju, povećava ukupnu sreću pa čak i jača naš imunološki sustav.

Ritam i ponavljanje mogu imati pozitivan utjecaj i kod govornih poteškoća koje su sve češće kod djece. Djeci s govornim poteškoćama treba takav jezik koji je razumljiv. Ponavljanjem gestovnih igara, zahvala, pjesama i priča, djeca ih s vremenom počinju razumijevati i spontano reproducirati.

Upravo zbog svega navedenoga waldorfska pedagogija, koja se temelji na ritmičkim ponavljanjima unutar dana, tjedna, mjeseca i godine, može djelovati ozdravljujuće na djetetovo fizičko i duhovno-duševno tijelo.

1.2. Redovni program predškolskog odgoja i obrazovanja

Redovni program predškolskog odgoja i obrazovanja u dječjem vrtiću zasniva se na Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) koji je usmjeren prema ostvarivanju određenih ciljeva, a to su osiguranje osobne, emocionalne i tjelesne, obrazovne i socijalne dobrobiti za dijete, poticanje cjelovitog razvoja, odgoja i učenja djece te razvoja kompetencija, ostvarivanje jednakih prava za sve. Nacionalni kurikulum polazi od postojećih dokumenta i suvremenog shvaćanja djeteta i organizacije vrtića, te odražava sljedeća načela: fleksibilnost odgojno-obrazovnoga procesa, partnerstvo vrtića s roditeljima i širom zajednicom, osiguranje kontinuiteta u odgoju i obrazovanju te otvorenost za kontinuirano učenje i spremnost na unapređivanje prakse. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) naglašava znanje, identitet, humanizam i toleranciju, odgovornost, autonomiju i kreativnost kao vrijednosti koje se trebaju njegovati i razvijati kod djece.

Naglasak se stavlja i na razvijanje 8 ključnih kompetencija:

- komunikacija na materinskome jeziku,
- komunikacija na stranim jezicima,
- matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodoslovlju,
- digitalna kompetencija,
- socijalna i građanska kompetencija,
- inicijativnost i poduzetnost,
- kulturna svijest i izražavanje,
- učiti kako učiti.

2. METODOLOGIJA

2.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je istražiti koliko su roditelji djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj informirani o waldorfskoj pedagogiji i da li postoji razlika u stavovima o principima waldorfske pedagogije između roditelja djece predškolske dobi koja pohađaju redovni program i onih roditelja čija djeca pohađaju waldorfski program.

2.2. Hipoteze istraživanja

HIPOTEZA1: Roditelji predškolske djece koja pohađaju redoviti program nedovoljno su informirani o waldorfskoj pedagogiji.

HIPOTEZA2: Postoji razlika između roditelja djece predškolske dobi koja pohađaju redovni program i roditelja djece predškolske dobi koja pohađaju waldorfski program u načinu na koji su informirani o waldorfskoj i drugim alternativnim pedagogijama.

HIPOTEZA3: Postoji razlika u stavovima o načelima waldorfske pedagogije između roditelja djece predškolske dobi koja pohađaju redoviti program i onih roditelja čija djeca pohađaju waldorfski program.

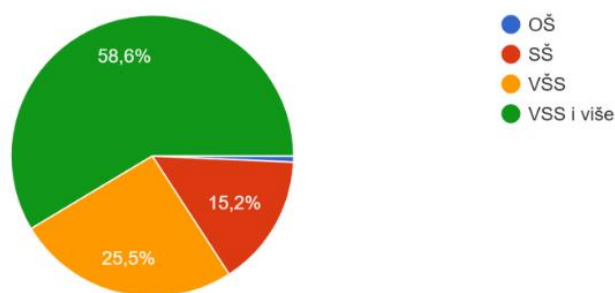
2.3. Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 144 ispitanika (N=144) s područja Republike Hrvatske. Većina županija je zastupljena, od čega najviše Grad Zagreb, te Međimurska i Zagrebačka županija (Slika 3).

Slika 3. Zastupljenost ispitanika po županijama

Najviše ispitanika živi u velikim gradovima (s više od 35.000 stanovnika), njih 51,7%. U općinama živi 20,7% ispitanika, 19,3% u srednjem gradu (10.000-35.000 stanovnika), te 8,3% živi u malom gradu (do 10.000 stanovnika). Među ispitanicima su 85,5% žene, a 15,5% muškarci.

Slika 4. Stupanj obrazovanja ispitanika

Ispitanici su različitih stupnjeva obrazovanja: njih 58,6% ima visoku stručnu spremu ili više, 25,5% da ima višu stručnu spremu, 15,2% srednju stručnu spremu, a 0,7% (jedan ispitanik) ima završenu samo osnovnu školu. Postoci su prikazani na slici 4.

Tablica 1. Ispitanici prema polaženju programa

9: Koji program pohađa Vaše dijete:	Broj ispitanika	Postotak ispitanika
Redovni	79	54.9 %
Waldorfski	65	45.1 %
Ukupno	144	100.0 %

Od ukupnog broja ispitanika/roditelja, njih 79 (54.9%) ima djecu koja pohađaju redovni program u vrtiću, a 65 (45.1%) ispitanika/roditelja ima djecu koja pohađaju waldorfski program. Statistički su grupe izjednačene. Prikaz se nalazi u tablici 1.

2.4. Postupak istraživanja

Kako je cilj da u istraživanju sudjeluje što više ispitanika iz cijele Hrvatske, upitnik je stavljen u programu Google obrasci. To je omogućilo da upitnik ispuni što više roditelja te da oni ostanu anonimni.

Upitnik je preko odgojiteljica i ravnateljica koje rade u vrtićima na području Republike Hrvatske prosljeđen roditeljima, uz prethodno dopuštenje ravnatelja vrtića. Molbe za prosljeđivanje upitnika poslane su u podjednako waldorfskih i redovitih programa pri čemu se pazilo da sve regije u RH budu jednako zastupljene. Nažalost, neke molbe nisu odobrene ili su ostale neodgovorene, a i veći broj roditelja nije bio za suradnju.

2.5. Mjerni instrumenti

U svrhu istraživanja konstruiran je upitnik likertovog tipa sa skalom od 5 tvrdnji (1 – uopće se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – niti se slažem niti ne slažem, 4 – slažem se, 5 – u potpunosti se slažem). Upitnik se sastoji od 7 pitanja, od kojih se prvih 7 odnosi se na informacije o roditeljima/ispitanicima i njihovoj djeci, a sljedećih 4 pitanja odnose se na informiranost roditelja o waldorfskoj pedagogiji i njezinom osnivaču te drugim alternativnim pedagogijama. Ostala pitanja odnose se na izražavanje stavova o odgoju, a koji se odnose na načela waldorfske pedagogije.

2.6. Metoda obrade podataka

Nakon prikupljenih podataka primijenjenim upitnikom, rezultati su obrađeni χ^2 testom za izračunavanje statističke značajnosti razlike u odgovorima.

3. REZULTATI

3.1. Rezultati istraživanja razloga odabira upisa djeteta u redovni ili waldorfski program

Odgovori o razlogu upisa djeteta u redovni ili waldorfski program u ove dvije grupe roditelja se statistički značajno razlikuju. Najveći postotak roditelja djece koja pohađaju redovni program su upisali djecu u navedeni program jer smatraju da je to najbolje za njihovo dijete (njih 34.2%) te zbog blizine stanovanja (njih 46.8%). Većina roditelja djece koja pohađaju waldorfski program (čak njih 93.8%) djecu je upisalo u taj program jer to smatraju najboljim izborom za svoje dijete, bez obzira na cijenu programa i udaljenost od mjesta stanovanja (Tablica 2).

Tablica 2. Ispitanici prema razlogu izbora programa

10: Iz kojeg ste razloga upisali svoje dijete u navedeni program:					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
Najbolji izbor za dijete	27	30,7%	61	69,3%	88
	34,2%		93,8%		
Blizina	37	90,2%	4	9,8%	41
	46,8%		6,2%		
Financije	8	100,0%	0	0,0%	8
	10,1%		0,0%		
Ne znam	7	100,0%	0	0,0%	7
	8,9%		0,0%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=53.845$ $df=3$ $alpha=0.611$ $p=0.0000$ statistički značajno					

3.2. Rezultati informiranosti i izvora informiranosti roditelja o waldorfskoj i alternativnim pedagogijama

U odgovorima ispitanika za koju od navedenih pedagogija su čuli, statistički značajno različiti su odgovori vezani uz Montessori i waldorfsku pedagogiju, a odgovori za Agazzi i Reggio nisu statistički značajni. Kod obje skupine ispitanika manji postotak njih je odgovorilo da poznaje Agazzi (redovni – 17.7%; Waldorf – 7.7%) i Reggio pedagogiju (redovni - 22.8%; Waldorf 16.9%, dok je većina ispitanika čula za Montessori i waldorfsku pedagogiju: kod roditelja djece čija djeca pohađaju redovni program njih 82.3% izjavljuje da su čuli za Montessori, te 88.6% njih su čuli za waldorfsku pedagogiju, dok kod roditelja čija djeca pohađaju waldorfski program svi odgovaraju da su čuli za waldorfski program, te 98.5% su čuli za Montessori program (odnosno, samo jedan ispitanik nije čuo za njega) (Tablica 3).

Tablica 3. Ispitanici prema poznavanju alternativnih programa

11.	Agazzi					Montessori				
	Redovni		Waldorf			Redovni		Waldorf		
Da	14	73.7%	5	26.3%	19	65	50.4%	64	49.6%	129
	17.7%		7.7%			82.3%		98.5%		
Ne	65	52.0%	60	48.0%	125	14	93.3%	1	6.7%	15
	82.3%		92.3%			17.7%		1.5%		
Suma	79		65		144	79		65		144
	$ch^2=3.132$ $df=1$ $alpha=0.147$ $p=0.0665$ nije statistički značajno					$ch^2=10.008$ $df=1$ $alpha=0.264$ $p=0.0003$ statistički značajno				
	Reggio					Waldorf				
	Redovni		Waldorf			Redovni		Waldorf		
Da	18	62.1%	11	37.9%	29	70	51.9%	65	48.1%	135
	22.8%		16.9%			88.6%		100%		
Ne	61	53.0%	54	47.0%	115	9	100%	0	0.0%	9
	77.2%		83.1%			11.4%		0.0%		
Suma	79		65		144	79		65		144
	$ch^2=0.762$ $df=1$ $alpha=0.073$ $p=0.4073$ nije statistički značajno					$ch^2=7.899$ $df=1$ $alpha=0.234$ $p=0.0015$ statistički značajno				

U odgovorima na pitanje da li su čuli za Rudolfa Steinera, postoji statistički značajna razlika. Većina roditelja čija djeca pohađaju redovni program čuli su za Rudolfa Steinera preko medija (31.6%) ili su se samostalno informirali (njih 31.6%), dok kod roditelja djece koja pohađaju waldorfski program najviše roditelja (njih 72.3 %) su čuli za Rudolfa Steinera samostalno se informirajući. 19% roditelja djece koja pohađaju redovni program nisu čuli za Rudolfa Steinera, dok kod druge skupine ispitanika taj postotak iznosi 6.2%, odnosno samo 4 roditelja (Tablica 4).

Tablica 4. Ispitanici prema načinu informiranosti o Rudolfu Steineru

12: Da li ste čuli za Rudolfa Steinera?					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
NE	15	78.9%	4	21,1%	19
		19%		6,2%	
Preko medija	25	96,2%	1	3,8%	26
		31,6%		1,5%	
Od prijatelja	10	52,6%	9	47,4%	19
		12,7%		13,8%	
Sam se informirao	25	34,7%	47	65,3%	72
		31,6%		72,3%	
Od roditelja	3	50,0%	3	50,0%	6
		3,8%		4,6%	
Ostalo	1	50,0%	1	50,0%	2
		1,3%		1,5%	
Suma	79		65		144
$\chi^2=34,260$ $df=5$ $alpha=0.488$ $p=0.0000$ statistički značajno					

Odgovori na pitanje „Da li ste čuli za waldorfsku pedagogiju“ također su statistički značajni u ove dvije skupine roditelja. Kod roditelja djece koja pohađaju waldorfski program, naravno, svi znaju za waldorfsku pedagogiju, ali je interesantan podatak da je njih 70.8% samostalno došlo do informacija. Kod druge skupine ispitanika, 10.1% ispitanika (njih 8) nije čulo za waldorfsku pedagogiju, a od onih koji su čuli najviše njih je čulo preko medija (24.1%), predavanja (16.5%) ili samostalno se informirajući (35.4%) (Tablica 5).

Tablica 5. Ispitanici prema načinu informiranosti o waldorfskoj pedagogiji

13: Da li ste čuli za waldorfsku pedagogiju?					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
Ne	8	100,0%	0	0,0%	8
	10,1%		0,0%		
Preko medija	19	90,5%	2	9,5%	21
	24,1%		3,1%		
Od prijatelja	13	61,9%	8	38,1%	21
	16,5%		12,3%		
Sam se informirao	28	37,8%	46	62,2%	74
	35,4%		70,8%		
Od roditelja	8	53,3%	7	46,7%	15
	10,1%		10,8%		
Ostalo	3	60,0%	2	40,0%	5
	3,8%		3,1%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=26.487$ $df=5$ $alpha=0.429$ $p=0.0000$ statistički značajno					

Tablica 6. Ispitanici prema sudjelovanju na radionicama vezanim uz waldorfsku pedagogiju

14: Jeste li sudjelovali na nekoj radionici vezanoj uz waldorfsku pedagogiju?					
	Redovni program		Waldorski program		Suma
Ne	66	64,1%	37	35,9%	103
	83,5%		56,9%		
DA	13	31,7%	28	68,3%	41
	16,5%		43,1%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=12.409$ $df=1$ $alpha=0.294$ $p=0.0000$ statistički značajno					

Odgovori na pitanje o sudjelovanju na nekoj radionici vezanoj uz waldorfsku pedagogiju statistički su značajni. Samo 16.5% roditelja djece koja pohađaju redovni program, odnosno njih 13 sudjelovalo je na radionici, dok je kod roditelja djece koja pohađaju waldorfski program taj postotak 43.1% (Tablica 6).

3.3. Rezultati izražavanja stavova o načelima odgoja

Kod skale stavova za tvrdnju da li bi alternativna pedagogija bio dobar izbor za dijete, odgovori su statistički značajni. Iako se u obje skupine većina roditelja pozitivno izražavaju, roditelji djece koja pohađaju waldorfski program u najvećem postotku se u potpunosti slažu s tvrdnjom (njih 72.3%), dok je kod druge skupine postotak manji (31.65%) (Tablica 7). Ista tvrdnja postavljena u negacijskom obliku potvrđuje rezultate prethodne tvrdnje (da je alternativna pedagogija dobar izbor za dijete).

Tablica 7. Stav roditelja koliko bi alternativna pedagogija bila dobar izbor za njihovo dijete

16: Alternativna pedagogija bi bila/je dobar izbor za moje dijete.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--	1	100%	0	0%	1
		1,3%		0%	
-	1	100%	0	0%	1
		1,3%		0%	
-/+	18	85,7%	3	14,3%	21
		22,8%		4,6%	
+	34	69,4%	15	30,6%	
		43,0%		23,1%	
++	25	34,7%	47	65,3%	72
		31,6%		72,3%	
Suma	79		65		144
$ch^2=25.689$ $df=4$ $alpha=0.422$ $p=0.000$ statistički značajno					

Tablica 8. Stav roditelja koliko su načela odgoja važan kriteriji za upis u vrtić

17: Načela odgoja su najvažniji kriteriji zbog kojih bih upisao/la dijete u vrtić					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--	1	100%	0	0%	1
		11,3%		0%	
-	2	100%	0	0%	2
		2,55		0%	
-/+	14	66,7%	7	33,3%	21
		17,7%		10,8%	
+	31	68,9%	14	31,1%	45
		39,2%		21,5%	
++	31		44	58,7%	
		39,2%		67,7%	75
Suma	79		65		144
$ch^2=12.768$ $df=4$ $alpha=0.298$ $p=0.0080$ statistički značajno					

Slaganja s tvrdnjom da su načela odgoja najvažniji kriterij za upis djeteta u vrtić, statistički se značajno razlikuju na razini rizika od 1%. Kao i u prethodnoj tvrdnji, u obje skupine se većina ispitanika slaže s tvrdnjom, ali ne u istom stupnju slaganja s tvrdnjom. Kod roditelja djece koja pohađaju waldorfski program je najveći postotak onih koji se u potpunosti slažu (67.7%), a kod druge skupine je jednak postotak onih koji se slažu i onih koji se u potpunosti slažu (39.2%) (Tablica 8).

Tablica 9. Stav roditelja koliko načela odgoja nisu važan kriteriji za upis u vrtić

52: Načela odgoja nisu najvažniji kriterij zbog kojih bih upisao/la dijete u vrtić					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--	9	32,1%	19	67,9%	28
	11,4%		29,2%		
-	16	51,8%	15	48,4%	31
	20,3%		26,2%		
-/+	20	54,1%	17	45,9%	37
	25,3%		26,2%		
+	23	71,9%	9	28,1%	32
	29,1%		13,8%		
++	11	68,8%	5	31,3%	16
	13,9%		7,7%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=10.964$ $df=4$ $\alpha=0.276$ $p=0.0208$ nije statistički značajno					

U istom stupnju slaganja s tvrdnjom samo u negacijskom obliku ne postoji statistički značajne razlike, ali na razini rizika od 2% te kod obje skupine zastupljeni svi stupnjevi slaganja u manjim postocima (do 30%) (tablica 9).

Tablica 10. Stav roditelja o važnosti ritma življenja za dijete

18: Bitno je da dijete ima redovan dnevni tjedni mjesečni ritam življenja.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--					
-	1	100,0%	0	0,0%	1
	1,3%		0,0%		
-/+	8	80,0%	2	20,0%	10
	10,1%		3,1%		
+	22	61,1%	14	38,9%	36
	27,8%		21,5%		
++	48	49,5%	49	50,5%	97
	60,8%		75,4%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=5.075$ $df=3$ $\alpha=0.188$ $p=0.1711$ nije statistički značajno					

Nema statistički značajne razlike u odgovorima na tvrdnju da je bitno da dijete ima redovan dnevni, tjedni i mjesečni ritam življenja. Kod obje skupine roditelja, više od 80% njih se izjašnjava da se slažu ili u potpunosti slažu s tvrdnjom. Odgovori se statistički značajno ne razlikuju (Tablica 10).

U tvrdnji da su stavovi odgojitelja/učitelja važni u odgoju djeteta nema statistički značajne razlike u odgovorima, odnosno kod obje skupine ispitanika je podjednak postotak onih koji se slažu ili u potpunosti slažu (Tablica 11).

Tablica 11. Stav roditelja o važnosti stavova odgojitelja u odgoju djece

20: Stavovi odgojitelja/učitelja važni su u odgoju mog djeteta.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--					
-	2	100,0%	0	0%	2
	2,5%		0,0%		
-/+	4	36,4%	7	63,6%	11
	5,1%		10,8%		
+	25	62,5%	15	37,5%	40
	31,6%		23,1%		
++	48	52,7%	43	47,3%	91
	60,8%		66,2%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=4.272$ $df=3$ $\alpha=0.172$ $p=0.2460$ nije statistički značajno					

Tablica 12. Stav roditelja o utjecaju načina odijevanja odgojitelja na odgoj djece

21: Način odijevanja odgojitelja/učitelja utječe na odgoj mog djeteta.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--	16	48,5%	17	51,5%	38
	20,3%		26,2%		
-	16	64,0%	9	36,0%	25
	20,3%		13,8%		
-/+	22	55,0%	18	45,0%	40
	20,3%		13,8%		
+	13	48,15	14	51,9%	27
	16,5%		21,5%		
++	12	63,2%	7	36,8%	19
	15,2%		10,8%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=2.405$ $df=4$ $\alpha=0.129$ $p=0.6746$ nije statistički značajno					

U tvrdnji da način odijevanja odgojitelja/učitelja utječe na odgoj djeteta nema statistički značajne razlike u odgovorima. Kod obje skupine ispitanika su sve tvrdnje podjednako raspoređene po svim stupnjevima stavova (Tablica 12).

Ista ta tvrdnja u negacijskom obliku potvrđuje stavove ispitanika te također nema statistički značajne razlike u odgovorima.

Također, nema statistički značajne razlike u odgovorima na tvrdnju da navike i ponašanje odgojitelja/učitelja utječu na odgoj djeteta, pri čemu se kod obje skupine ispitanika većina njih (više od 89%) slaže ili u potpunosti slaže s tvrdnjom (Tablica 13).

U tvrdnji „Važno mi je da se moje dijete igra igračkama od prirodnih materijala.“ nema statistički značajne razlike, samo se kod roditelja djece upisane u waldorfski program njih 38.5% se u potpunosti slaže, dok je za isti stupanj slaganja kod roditelja djece polaznika redovitog programa taj postotak puno manji (16.5%) (Tablica 14).

Tablica 13. Stav roditelja o utjecaju navika i ponašanja odgojitelja na odgoj djece

22: Navike i ponašanje odgojitelja/učitelja utječu na odgoj mog djeteta.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--					
-	1	100,0%	0	0,0%	1
	1,3%		0,0%		
-/+	7	50,0%	7	50,0%	14
	8,9		10,8%		
+	26	57,8%	19	42,2%	45
	32,9%		29,2%		
++	45	53,6%	39	46,4%	84
	57,0%		60,0%		
Suma	79		65		144
	$\chi^2=1.167$ $df=3$ $alpha=0.090$ $p=0.7606$ nije statistički značajno				

Tablica 14. Stav roditelja prema igračkama od prirodnih materijala

23: Važno mi je da se moje dijete igra igračkama od prirodnih materijala.					
	Redovni program		Waldorski program		Suma
--	8	88,9%	1	11,1%	9
	10,1%		1,5%		
-	4	50,0%	4	50,0%	8
	5,1%		6,2%		
-/+	28	60,9%	18	39,1%	46
	35,4%		27,7%		
+	26	60,5%	17	39,5%	43
	32,9%		26,2%		
++	13	34,2%	25	65,8%	38
	16,5%		38,5%		
Suma	79		65		144
<i>chi²=12.044 df=4 alpha=0.289</i> <i>p=0.0118 nije statistički značajno</i>					

Tablica 15. Stav roditelja prema ručno rađenim igračkama

24: Prednost dajem ručno izrađenim igračkama					
	Redovni program		Waldorski program		Suma
--	6	85,7%	1	14,3%	7
	7,6%		1,5%		
-	5	62,5%	3	37,5%	8
	6,3%		4,6%		
-/+	30	60,0%	20	40%	50
	38,0%		30,8%		
+	24	64,9%	13	35,1%	37
	30,4%		20,0%		
++	14	33,3%	28	66,7%	42
	17,7%		43,1%		
Suma	79		65		144
<i>chi²=12.768 df=4 alpha=0.298</i> <i>p=0.008 statistički značajno</i>					

U tvrdnji da ispitanici prednost daju ručno izrađenim igračkama ima statistički značajne razlike iako se veća razlika u postotcima može uočiti samo u stupnju slaganja u kategoriji „potpuno se slažem“: kod roditelja djece koja pohađaju waldorfski program je taj stupanj slaganja zastupljen 43.1%, a kod druge skupine ispitanika 17.7% (Tablica 15).

Tablica 16. Stav roditelja prema estetski oblikovanim igračkama

25: Prednost dajem igračkama koje su meni estetski lijepe.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--	11	50,0%	11	50,0%	22
	13,9%		16,9%		
-	19	57,6%	14	42,4%	33
	24,1%		21,5%		
-/+	27	54,0%	23	46,0%	50
	34,2%		35,4%		
+	12	63,2%	7	36,8%	19
	15,2%		10,8%		
++	10	50,0%	10	50,0%	20
	12,7%		15,4%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=1.042$ $df=4$ $\alpha=0.085$ $p=0.8853$ nije statistički značajno					

Kod tvrdnje da ispitanici daju prednost igračkama koje su im estetski lijepe nema statistički značajne razlike. Kod obje skupine ispitanika podjednako su zastupljeni svi stupnjevi slaganja, no najviše ih je u kategoriji neutralnog odgovora; „niti se slažem niti ne slažem“ (Tablica 16).

Tablica 17. Stav roditelja prema slobodnoj igri

26: Dijete treba svakodnevno imati priliku za slobodnu (nestrukturiranu) igru.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
-/+	4	80,0%	1	20%	5
	5,1%		1,5%		
+	12	66,7%	6	33,3%	18
	15,2%		9,2%		
++	63	52,1%	58	47,9%	121
	79,7%		89,2%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=2.671$ $df=2$ $\alpha=0.136$ $p=0.2813$ nije statistički značajno					

Tablica 18. Stav roditelja prema spolno podijeljenim igračkama

27: Svejedno mi je kojom se igračkom dječak/djevojčica igra.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--	2	66,7%	1	33,3%	3
		2,5%		1,5%	
-	3	75,0%	1	25%	4
		3,8%		1,5%	
-/+	5	71,4%	2	28,6%	7
		6,3%		3,1%	
+	9	50,0%	9	50,0%	18
		11,4%		13,8%	
++	60	53,6%	52	46,4%	112
		75,9%		80,0%	
Suma	79		65		144
$\chi^2=1.847$ $df=4$ $\alpha=0.113$ $p=0.7654$ nije statistički značajno					

Slaganja s tvrdnjom da dijete treba svakodnevno imati priliku za slobodnu (nestrukturiranu) igru nisu statistički značajno različita. Najveći postotak ispitanika se u potpunosti slaže (kod roditelja čija djeca pohađaju redoviti program njih 79.7%, a kod druge skupine ispitanika 89.2%), a nema niti jednog ne slaganja (Tablica 17).

Slaganja s tvrdnjom „Svejedno mi je kojom igračkom se dječak/djevojčica igra“ nisu statistički značajno različita. Obje skupine ispitanika se u najvećem postotku u potpunosti slažu s tvrdnjom (75.9% i 80.0%) (Tablica 18)

Tablica 19. Stav roditelja o učenju vještina ručnog rada

28: Bitno je da dijete nauči vještine ručnog rada primjerene dobi djeteta.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--	1	100%	0	0,0%	1
		1,3%		0,0%	
-	1	25,0%	3	75,0%	4
		1,3%		4,6%	
-/+	14	66,7%	7	33,3%	21
		17,7%		10,8%	
+	29	61,7%	18	38,3%	47
		36,7%		27,7%	
++	34	47,9%	37	52,1%	71
		43,0%		56,9%	
Suma	79		65		144
$\chi^2=5.728$ $df=4$ $\alpha=0.199$ $p=0.2300$ nije statistički značajno					

Kod tvrdnje da je bitno da dijete nauči vještine ručnog rada primjerene dobi djeteta nema statistički značajne razlike te se kod obje skupine ispitanika najveći postotak njih slaže ili u potpunosti slaže s tvrdnjom (Tablica 19).

Tablica 20. Stav roditelja o učenju vještina kućanskih poslova

29: Bitno je da dijete nauči vještine kućanskih poslova primjerenih dobi djeteta					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--					
-	0	0,0%	2	100,0%	2
	0,0%		3,1%		
-/+	2	66,7%	1	33,3%	3
	2,5%		1,5%		
+	21	67,7%	10	32,3%	31
	26,6%		15,4%		
++	56	51,9%	52	48,1%	108
	70,9%		80,0%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=5.072$ $df=3$ $\alpha=0.188$ $p=0.1714$ nije statistički značajno					

Odgovori roditelja na tvrdnju da je bitno da dijete nauči vještine kućanskih poslova primjerenih dobi djeteta nisu statistički značajno različiti te se najveći postotak ispitanika, u obje skupine, u potpunosti slaže s tvrdnjom (70.9% i 80.0%) (Tablica 20).

Tablica 21. Stav roditelja prema važnosti prirode za razvoj njihovog djeteta

30: Omogućiti djetetu da doživi prirodu svim osjetilima važno je za razvoj djeteta.					
	Redoviti program		Waldorfski program		Suma
--					
-					
-/+	1	50,0%	1	50,0%	2
	1,3%		1,5%		
+	6	66,7%	3	33,3%	9
	7,6%		4,6%		
++	72	54,1%	61	45,9%	133
	91,1%		93,8%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=0.554$ $df=2$ $\alpha=0.062$ $p=0.7516$ nije statistički značajno					

Slaganja na tvrdnju da je potrebno omogućiti djetetu da doživi prirodu svim osjetilima važno za razvoj djeteta nisu statistički značajno različita, pri čemu kod niti jedne skupine ispitanika nema ne slaganja već se kod obje skupine ispitanici u postotku većem od 90% u potpunosti slažu s tvrdnjom (Tablica 21).

Tablica 22. Stav roditelja o usklađenosti načela vrtićkog programa i odgoja roditelja

44: Ukoliko dijete pohađa program alternativne pedagogije, smatram da je važno da i izvan vrtića slijedi načela te pedagogije.					
	Redovni program		Waldorfski program		Suma
--	1	50,0%	1	50,0%	2
	1,3%		1,5%		
-	1	16,7%	5	83,3%	6
	1,3		7,7%		
-/+	18	46,2%	21	53,8%	39
	22,8%		32,3%		
+	30	53,6%	26	46,4%	56
	22,4%		32,3%		
++	29	70,7%	12	29,3%	41
	36,7%		18,5%		
Suma	79		65		144
$\chi^2=8.955$ $df=4$ $\alpha=0.249$ $p=0.0563$ nije statistički značajno					

Sve daljnje tvrdnje statistički se značajno ne razlikuju, te se sa svim tvrdnjama ispitanici u obje skupine u potpunosti slažu u postocima većim od 50% (osim one pod brojem 44. - Tablica 22).

4. RASPRAVA

Waldorfska pedagogija razlikuje se od suvremene pedagogije po osnovama od kojih polazi, a zbog kojih se waldorfski odgojitelji u radu s djecom pitaju kako ono što dijete radi utječe na samu suštinu i bit djeteta – njegovu dušu. Upravo zbog toga, kao i načina na koji dijete u predškolskoj dobi uči (oponašanjem), u waldorfskoj pedagogiji važan je odgojitelj, kao uzor od kojeg dijete uči, aktivnosti kojima se dijete bavi i materijalno okruženje u kojem dijete boravi. Kako je već opisano u uvodu, Rudolf Steiner je smatrao da u predškolskoj dobi, odnosno prvih sedam godina života, ne treba dirati u mišljenje, odnosno poticati kognitivni razvoj, jer su snage eteričkog tijela potrebne za razvoj fizičkog tijela (Seitz i Hallwachs, 1996).

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2005) naglašava kreativnost, identitet, humanizam i toleranciju, odgovornost, autonomiju, a posebno se naglašava znanje i kompetencije kao vrijednosti koje treba njegovati kod djece predškolske dobi što je u suprotnosti s waldorfskom pedagogijom.

Steiner je smatrao da u predškolskoj dobi treba pažljivo pratiti djetetovo doživljavanje i tako razvijati sigurnost i osnaživati ga za kasniji život i samostalnost. Dijete tek u dobi od 7 godina treba izlagati kognitivnim zahtjevima što je ujedno i vrijeme polaska u školu. To je u skladu s Piagetovim istraživanjima i postavkama razvoja djeteta. Prema Piagetu faza operacionalnog razvoja kreće sa 7 godina, dijete je spremno za kognitivne operacije i za polazak u školu. U ovoj fazi djeca više nisu centrirana na pojedinosti, već uključuju logiku i interferenciju u razmišljanje kako bi riješili problem, a simboli koje koriste u mišljenju su još simboli konkretnih objekata i događaja, a ne apstrakcije (Piaget; Inhelder, 1972), što zahtjeva u učenju princip zornosti.

U suvremenim vrtićima su često prisutne aktivnosti koje potiču kognitivni razvoj predškolskog djeteta što je i u kurikulumu iz 2005. izričito naglašeno. To je potaknulo interes autorice ovog rada da istraži kako promišljaju roditelji predškolske djece o pedagoškim smjernicama te koliko su uopće informirani o waldorfskoj pedagogiji.

Postavljena hipoteza da su roditelji predškolske djece koja pohađaju redoviti program nedovoljno informirani o waldorfskoj pedagogiji je potvrđena. Ovo istraživanje je pokazalo da su roditelji redovnog vrtića, ne samo slabije informirani o alternativnim pedagogijama koje su sve više prisutne u RH, nego i da je njihovo informiranje usputno, uglavnom putem medija. Kod dijela ispitanika redovnog programa koji su informirani o

waldorfskoj pedagogiji i Steineru, značajan dio njih je više ili visoke stručne spreme, samim time je za pretpostaviti da su i općenito bolje informirani.

Utvrđeno je i da postoji razlika u načinu na koji su roditelji došli do informacija čime je potvrđena i druga hipoteza, da postoji razlika između roditelja djece predškolske dobi koja pohađaju redovni program i roditelja djece predškolske dobi koja pohađaju waldorfski program u načinu na koji su informirani o waldorfskoj i drugim alternativnim pedagogijama. Roditelji waldorfskog programa češće su se samostalno informirali što govori o proaktivnom odnosu prema potrebama vlastitog djeteta i čini se da su bili skloniji istražiti koji program bi bio najbolji za njihovo dijete. Rezultat ankete pokazuje da su roditelji redovnog vrtića češće birali vrtić prema blizini stanovanja, a kako u stavovima o odgojnim načelima uglavnom nema statistički značajnih razlika to može značiti da su upisali dijete u redovni vrtić jer u njihovoj blizini nema alternativnih vrtića. Tome u prilog ide i to što se većina roditelja redovnog programa (njih 75%) izjasnila da bi alternativni program bio dobar izbor za njihovo dijete. No, suprotno tvrdnji u kojoj se najviše roditelja redovnog programa izjasnilo da su upisali dijete u navedeni (redovni) program zbog blizine stanovanja, u tvrdnji da su načela odgoja najvažniji kriteriji zbog kojih bi upisali dijete u vrtić njih 78% se slaže s tvrdnjom. U istoj tvrdnji, ali u negacijskom obliku su rezultati raspršeni što se može protumačiti da im je tvrdnja bila zbunjujuća, nisu pažljivo čitali, nisu bili potpuno iskreni ili nisu bili dosljedni u odgovorima. Navedeni rezultati mogu se tumačiti na način da su većini roditelja načela odgoja bitan kriterij, no blizina stanovanja im je presudna zbog uštede vremena i novaca. Takav način razmišljanja ne čudi jer upravo je nedostupnost vrtića jedan od čimbenika koji utječu na obiteljski stres (Scarr, Philips i McCartney, 1989; Silverstein, 1991 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Također, kako obje skupine roditelja smatraju da su im važna načela koje slijedi waldorfska pedagogija, to nas navodi na zaključak da roditelji intuitivno prepoznaju što je važno za razvoj njihovog djeteta. Roditeljima redovnog vrtića je manje važno kako su i od čega izrađene igračke od roditelja djece waldorfskog vrtića što je za očekivati jer se u redovnom vrtiću više koriste tipske igračke, a rjeđe igračke od prirodnih materijala.

Ovo istraživanje potvrđuje da waldorfska pedagogija ima ona načela koji su i roditeljima djece redovitog program važni za razvoj i odgoj djeteta. Time je opovrgnuta hipoteza da postoji razlika u stavovima o načelima waldorfske pedagogije između roditelja djece predškolske dobi koja pohađaju redoviti program i onih roditelja čija djeca pohađaju waldorfski program.

Redovni program naizgled ima u svom kurikulumu neke slične odgojne smjernice kao ove uključene u ovo istraživanje: ističe se kreativnost, rade likovne i glazbene aktivnosti itd. No, u waldorfskoj pedagogiji likovne tehnike su drugačije i ne provode se na isti način. Glazbene aktivnosti u waldorfskoj pedagogiji uglavnom koriste pentatonsku ljestvicu koja, za razliku od oktatomske, koristi samo pet tonova (bez C i F tonova) čime melodija zvuči harmonično i podržava „zasanjano“ stanje djeteta, odnosno ono stanje kada je eteričko tijelo još u ovojnici, kako je već spomenuto u uvodu. A i aktivnosti se provode na drugačiji način – pjevanje je u kombinaciji s pokretom, poput gestovnog kola, pjesama koje se pjevaju za vrijeme pospremanja igračaka i slično. Isto su tako i ostale aktivnosti u waldorfskoj pedagogiji više u skladu sa „zasanjanim“ stanjem i emocionalnim razvojem djeteta. Npr. ručno rađena nedovršena lutka koja potiče maštu djeteta, a time i kreativnost. Što je manje oblikovana igračka, ona djetetu daje više mogućnosti za razvoj kreativnosti (Steiner, 1961).

Ovo istraživanje nije uključilo i poglede na neizostavni duhovni aspekt u odgoju djeteta, pa je pitanje kako bi tada roditelji promišljali i to bi bilo interesantno za istražiti.

5. ZAKLJUČAK

U Republici Hrvatskoj je prisutno više različitih pedagogija, kao programi koji se nude u gradskim i općinskim vrtićima ili u zasebnim privatnim vrtićima. Ovim radom se, između ostalog, istraživalo koliko su roditelji informirani o alternativnim pedagogijama, prije svega waldorfskoj. Rezultati su potvrdili da su roditelji djece waldorfskog programa bolje informirani o alternativnim pedagogijama, kako Waldorf, tako i Montessori pedagogiji nego roditelji djece u redovnom vrtiću. Obje skupine slabije poznaju Reggio i Agazzi pedagogiju. Roditelji waldorfskog programa češće su sami informirali kako bi za svoje dijete napravili najbolji izbor dok su roditelji redovnog vrtića izbor vrtića češće birali prema blizini mjesta stanovanja, a ne prema programima.

Roditelji/ispitanici u obje skupine djece imaju jednaki stav o odgoju u gotovo svim česticama koje se odnose na waldorfska načela u odgoju. Roditelji redovnog vrtića jedino ne daju prednost ručno rađenim igračkama.

Može se zaključiti da waldorfska pedagogija nudi djeci upravo ona odgojna načela za koje roditelji smatraju da su im važni ili veoma važni u odgoju. Roditelji biraju redovni program zbog nedovoljne informiranosti o razlikama u programima i zbog toga što ne postoji svugdje mogućnost izbora u blizini stanovanja, što se pokazalo da je za njih isto važan kriterij kod upisa djeteta u vrtić.

Oba programa imaju neke elemente naizgled iste, ali se u svojoj suštini razlikuju. Pitanje je koliko su roditelji informirani o razlikama Nacionalnog kurikulumu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (2005) i pedagoškog učenju Rudolfa Steinera. Čak i ono što je naizgled slično u oba programa, zapravo je u svojoj suštini i pristupu drugačije.

To dovodi do zaključka da bi roditelje trebalo više informirati o programima različitih pedagogija putem predavanja, društvenih mreža i iskustvenih radionica kako bi prepoznali koji program je najprimjereniji za njihovo dijete. A također bi i država trebala poticati otvaranje vrtića alternativnih programa da budu podjednako dostupni svim roditeljima, kako financijski tako i po mjestu stanovanja.

6. BIBLIOGRAFIJA

- Ashiabi, G. S. (October 2007). Play in the Preschool Classroom: Its Socioemotional Significance and the Teacher's Role in Play. *Early childhood education journal volumen 35, no. 2*, str. 199-207.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-007-0165-8>
- B. Thomson, Kahn, Masheder, Oldfield, Glökler, Meighan, & Roland. (2002). *Zdravo djetinjstvo*. Zagreb: ABC.
- Bašić, S. (2014). *Psihički razvoj djeteta od treće do devete godine*. Zagreb: Institut za waldorfsku pedagogiju.
- Bašić, S. (2015). *Waldorfska pedagogija u susret s drugim pedagogijama*. Zagreb: Institut za waldorfsku pedagogiju.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing.
- DeMeo Cook, K., Dearing, E., & Zachrinson, H. D. (June 2018). Is Parent-Teacher Cooperation in the First Year of School Associated with Children's Academic Skills and Behavioral Functioning? *International journal of early childhood, 50*, str. 211-226. <https://link.springer.com/article/10.1007/s13158-018-0222-z>
- Doutlik, K. (2014). Stavovi roditelja o suradnji s učiteljima u Waldorfskoj školi. *Školski vijesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu, 63(4)*, 531-552.
<https://hrcak.srce.hr/136113>
- Gregl, A. (2015). *Doktorska disertacija: Poremećaji ponašanja kod djece s govorno jezičnim poteškoćama u predškolskoj dobi i emocionalna kompetencija njihovih majki*. Sveučilište u Zagrebu.
- Gregl, A., Kirigin, M., Sućeska-Ligutić, R., & Bilać, S. (2014). Emotional competence of mother and psychopathology in preschool children with specific language impairment (SLI). *Psychiatria Danubina 26(3)*, str. 261-270.
<https://hrcak.srce.hr/file/239123>
- Luckman, S. (2018). *In Our Brutal Modern World, Science Shows Our Brains Need Craft More Than Ever*. Preuzeto 16. siječnja 2023 iz ScienceAlert: <https://www.sciencealert.com/modern-life-is-brutal-here-s-why-craft-is-so-good-for-our-health>
- Marinšek, M., & Denac, O. (2020). The Effects of an Integrated Programme on Developing Fundamental Movement Skills and Rhythmic Abilities in Early Childhood. *Early childhood education journal volume 48*, str. 751-758.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-020-01042->

- Massey, S. L. (Summer 2004). Teacher–Child Conversation in the Preschool Classroom. *Early childhood education journal volumen 31, no.4*, str. 227-231. <https://link.springer.com/article/10.1023/B:ECEJ.0000024113.69141.23>
- Matijević, M. (2001). *Alternativne škole*. Zagreb: TIPEX.
- Melrose, R. (April 2017). *Why Waldorf works: from a neuroscientific perspective*. Pridobljeno 19. siječanj 2023 iz Waldorf school at moraine farm: <https://blog.waldorfmoraine.org/2017/07/why-waldorf-works-from-a-neuroscientific-perspective/>
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2015). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj. Preuzeto 15.6.2022.: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje/3478>
- National scientific council, o. t. (2004). *Center on the developing child*. Preuzeto 13. siječanj 2023 s Harvard University: <https://developingchild.harvard.edu/resources/childrens-emotional-development-is-built-into-the-architecture-of-their-brains/>
- Piaget, J., & Inhelder, B. (2008). *The Psychology Of The Child*. BasicBook.
- Rodrigo-Ruiz, D. (2016). Effect of Teachers ' Emotions on Their Students : Some Evidence. *Journal of Education & Social Policy 3*, str. 73-79. https://www.researchgate.net/profile/Debora-Rodrigo-Ruiz/publication/311949229_Effect_of_Teachers'_Emotions_on_Their_Students_Some_Evidence/links/58641bde08ae8fce490b724d/Effect-of-Teachers-Emotions-on-Their-Students-Some-Evidence.pdf
- Santrić, M. (Režiser). (2011). *Rudolf Steiner Modus Vivendi* [Film]. Preuzeto s <https://www.youtube.com/watch?v=XYoPO5dgR58&t=24s>
- Seitz, M., & Hallwachs, U. (1996). *Montessori ili Waldorf? Knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*. Zagreb: Educa.
- Slunjski, E. (2003). *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja*. Zagreb: Mali profesor.
- Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., & Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing.
- Steiner, R. (1915). *Moralno doživljavanje boje i zvuka*. Dornach.
- Steiner, R. (1961). *Odgoj djeteta sa gledišta duhovne znanosti*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.
- Steiner, R. (2001). *Aspekti waldorfske pedagogije*. Zrenjanin: Atelje Forsa.

7. ŽIVOTOPIS

Barbara Gregl je rođena 1985. godine u Požegi. S pedagogijom Rudolfa Steinera se susretala već u ranoj dobi. S tri godine, zajedno s roditeljima, seli u Zagreb gdje pohađa prvi waldorfski vrtić u Hrvatskoj. Iako je izbor waldorfskog vrtića u početku bio zbog zdrave prehrane, njezin životni put je krenuo tim smjerom. Nakon završene gimnazije u Zagrebu, upisuje Preddiplomski studij ranog i predškolskog odgoja na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu, te ga završava 2009. godine. Zapošljava se u D.V. „Duga“ gdje radi u grupi djece s posebnim potrebama i susreće se s Montessori programom. Tada pohađa jednogodišnju edukaciju Playterapije te ju uspješno završava. Ubrzo se zapošljava u D.V. „Vjeverica“ gdje tri godine radi u Intergriranom sportskom programu, kraće vrijeme u Montessori programu i Balans programu, koji djeluje prema smjernicama Rudolfa Steinera (Waldorf pedagogija). Promatrajući rad waldorfske odgojiteljice i sama dobiva želju da se obrazuje u tom smjeru. Studij Waldorfske pedagogije na Institutu za waldofsku pedagogiju upisuje 2013. godine. Na studiju stječe mnoga praktična i stručna znanja, od izrade lutaka, instrumenata, predstava, skladanja ritmičkih pjesama i drugo te dobiva diplomu waldorfskog odgojitelja. Ubrzo nakon toga seli iz Zagreba, kratko vrijeme radi u privatnom vrtiću u Varaždinu, a iza toga se zapošljava u Waldorfskoj skupini u D.V. „Cipelica“ u Čakovcu. Tada upisuje Sveučilišni diplomski studij Ranog i predškolskog odgoja u Čakovcu. Sudjelovala je u promoviranju waldorfske pedagogije kroz predavanja, izlaganja, radionice i organizaciju seminara. Želja joj je i dalje raditi na upoznavanju roditelja, odgojitelja i šire zajednice s waldorfskom pedagogijom i njezinim dobrobitima na razvoj djeteta.

PRILOZI

1. Upitnik o stavovima u odgoju djeteta

1. U kojoj županiji živite?

2. Živate u:

- manjem gradu (do 10.000 stanovnika)
- srednjem gradu (od 10.000 do 35.000 stanovnika)
- velikom gradu (više od 35.000 stanovnika)
- općini

3. Vaš spol: M - Ž

4. Vaš stupanj obrazovanja

- OŠ
- SŠ
- VŠS
- VSS i više

5. Koji program pohađa Vaše dijete (ukoliko imate više djece, odaberite više odgovora):

- redoviti program u dječjem vrtiću u kojem nema waldorfskog programa (program prema pedagogiji Rudolfa Steinera)
- redoviti program u vrtiću u kojem se nudi i waldorfski program (program prema pedagogiji Rudolfa Steinera)
- waldorfski program (program prema pedagogiji Rudolfa Steinera) u dječjem vrtiću
- waldorfski vrtić/obrt za čuvanje djece
- Waldorfsku školu
- Državnu školu
- ostalo

6. Iz kojeg ste razloga upisali svoje dijete u navedeni program:

- smatram da je to najbolje za moje dijete
- najbliže je mjestu stanovanja
- iz financijskih razloga
- jer nisam bio dovoljno informiran/a o drugim programima
- ostalo

7. Dob Vašeg predškolskog djeteta/Vaše predškolske djece _____

8. Za koju ste od alternativnih pedagogija čuli?

- Agazzi
- Montessori
- Reggio
- Waldorf
- Niti jednu od navedenih

9. Da li ste čuli za Rudolfa Steinera?

- Nisam
- Da, iz medija
- Da, na predavanju/radionici

- Da, samostalno sam se informirao/la
- Da, od drugih roditelja
- Ostalo

10. Da li ste čuli za waldorfsku pedagogiju?

- Nisam
- Da, iz medija
- Da, na predavanju/radionici
- Da, samostalno sam se informirao/la
- Da, od drugih roditelja
- Ostalo

11. Jeste li sudjelovali na nekoj radionici vezanoj uz waldorfsku pedagogiju? DA – NE

12. Na koliko radionica vezanih uz waldorfsku pedagogiju ste sudjelovali (upišite broj)?

13. Stupanj slaganja s tvrdnjom:

1 – Uopće se ne slažem; 2 – Uglavnom se ne slažem; 3 – Niti se slažem, niti ne slažem; 4 – Uglavnom se slažem; 5 – U potpunosti se slažem

Alternativna pedagogija bi bio/je dobar izbor za moje dijete.	1	2	3	4	5
Principi odgoja su najvažniji kriteriji zbog kojih bih upisao/la dijete u alternativni odgojno-obrazovni program.	1	2	3	4	5
Bitno je da dijete ima redovan dnevni, tjedni, mjesečni ritam življenja.	1	2	3	4	5
Alternativna pedagogija nije dobar izbor za moje dijete.	1	2	3	4	5
Stavovi odgojitelja/učitelja važni su u odgoju mog djeteta.	1	2	3	4	5
Način odijevanja odgojitelja/učitelja utječe na odgoj mog djeteta.	1	2	3	4	5
Navike i ponašanje odgojitelja/učitelja utječu na odgoj mog djeteta.	1	2	3	4	5
Važno mi je da se moje dijete igra igračkama od prirodnih materijala.	1	2	3	4	5
Prednost dajem ručno izrađenim igračkama.	1	2	3	4	5
Prednost dajem igračkama koje su meni estetski lijepe.	1	2	3	4	5
Dijete treba svakodnevno imati priliku za slobodnu (nestrukturiranu) igru.	1	2	3	4	5
Svejedno mi je kojom se igračkom dječak/djevojčica igra (autić, alat, lutka, kuhinja).	1	2	3	4	5
Bitno je da dijete nauči vještine ručnog rada primjerene dobi djeteta (šivanje tkanina, filcanja vune, tkanje...	1	2	3	4	5
Bitno je da dijete nauči vještine kućanskih poslova primjerenih dobi djeteta (pospremanja stola, pranja/brisanje posuđa, metenja, brisanja prašine i sličnih kućanskih poslova).	1	2	3	4	5
Omogućiti djetetu da doživi prirodu svim osjetilima važno je za razvoj djeteta.	1	2	3	4	5
Pjevanje je važno za razvoj djeteta.	1	2	3	4	5
Sviranje je važno za razvoj djeteta.	1	2	3	4	5
Ples je važan za razvoj djeteta.	1	2	3	4	5
Likovno izražavanje je važno za razvoj djeteta.	1	2	3	4	5
Prstovne igre (pokret prstiju) su važne za razvoj djeteta.	1	2	3	4	5
Lutkarske predstave su važne u odgoju djeteta.	1	2	3	4	5
Bajke i priče važne su za razvoj djeteta.	1	2	3	4	5
Prehrana djeteta u vrtiću je važna.	1	2	3	4	5

Važno mi je znati koje aktivnosti odgojitelji provode u skupini mog djeteta.	1	2	3	4	5
Važna mi je suradnja s odgojiteljima vezana uz moje dijete.	1	2	3	4	5
Način odijevanja odgojitelja/učitelja ne utječe na odgoj mog djeteta.	1	2	3	4	5
Zajedničke aktivnosti roditelja i djece koje organiziraju odgojitelji su mi važne.	1	2	3	4	5
Ukoliko dijete pohađa program alternativne pedagogije, smatram da je važno poznavati principe te pedagogije.	1	2	3	4	5
Ukoliko dijete pohađa program alternativne pedagogije, smatram da je važno i izvan vrtića slijediti principe te pedagogije.	1	2	3	4	5
Obiteljsko provođenje vremena u prirodi važno je za obitelj.	1	2	3	4	5
Važno je da roditelji svakodnevno posvete pažnju djetetu (zajedničke aktivnosti i/ili igra s djetetom).	1	2	3	4	5
Obiteljski rituali su mi važni.	1	2	3	4	5
Obiteljski rituali važni su za dijete.	1	2	3	4	5
Pričanje priča djetetu prije spavanja važno je za djetetov razvoj.	1	2	3	4	5
Važno je učiti dijete radnim navikama od najranije dobi.	1	2	3	4	5
Moje dijete sudjeluje u domaćinskim poslovima.	1	2	3	4	5
Principi odgoja nisu najvažniji kriterij zbog kojih bih upisao/la dijete u alternativni odgojno-obrazovni program.	1	2	3	4	5

2. Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Barbara Gregl, izjavljujem da je moj diplomski rad „Informiranost i stavovi roditelja djece predškolske dobi o waldorfskoj pedagogiji u Republici Hrvatskoj“ izvorni rezultat mojeg znanja stečenog na Učiteljskom fakultetu, stručnog vodstva mentora doc. dr. sc. Gorana Lapata te navedenim izvorima.

(Vlastoručni potpis studentice)